

Κώστας Χ. Χρυσόγονος
Καθηγητής στη Νομική Σχολή Α.Π.Θ.

ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ

I. Ερώτημα

Με απόφασή της που έλαβε στη συνεδρίαση της 23^{ης} Ιουλίου 2015, η Σύγκλητος του ΤΕΙ Ανατολικής Μακεδονίας Θράκης μού έθεσε ερωτήματα αναφορικά με: α) τη δυνατότητα χρήσης του όρου 'University' στην αλληλογραφία του ΤΕΙ Α.Μ.Θ. στην αγγλική γλώσσα, β) τη δυνατότητα διενέργειας τρίτου κύκλου σπουδών στο ΤΕΙ Α.Μ.Θ. σε συνεργασία με πανεπιστήμια της ημεδαπής ή της αλλοδαπής, γ) τη δυνατότητα διεξαγωγής αυτοδύναμων διδακτορικών σπουδών από το ΤΕΙ Α.Μ.Θ. που θα απευθύνονται ρητά μόνο στον ιδιωτικό τομέα, χωρίς δηλαδή τη δυνατότητα αξιοποίησης του τίτλου αυτού στους διαγωνισμούς του ΑΣΕΠ και γενικότερα στο δημόσιο τομέα, δ) τη δυνατότητα διενέργειας τρίτου κύκλου σπουδών από τα θεσμοθετημένα εργαστήρια του ΤΕΙ Α.Μ.Θ. σε συνεργασία με Πανεπιστήμια της ημεδαπής ή της αλλοδαπής κατ' εφαρμογή του άρθρου 42 του ν. 4009/2011 και ε) τη δυνατότητα προσφυγής ενάντια στη στέρηση του δικαιώματος απονομής διδακτορικών τίτλων από το ΤΕΙ Α.Μ.Θ.

II. Το νομοθετικό πλαίσιο για την παροχή μεταπτυχιακών σπουδών από τα ΤΕΙ (α) Η «ανωτατοποίηση» των ΤΕΙ (ν. 2916/2001)

Με το ν. 2916/2001 «Διάρθρωση της ανώτατης εκπαίδευσης και ρύθμιση θεμάτων του τεχνολογικού τομέα αυτής» (Α' 116) τα ΤΕΙ εντάχθηκαν στην ανώτατη εκπαίδευση, στην ίδια βαθμίδα και παράλληλα με τα πανεπιστήμια. Ειδικότερα, με το άρθρο 1 παρ. 1 στοιχ. α' του νόμου ορίστηκε ότι: «*Η ανώτατη εκπαίδευση αποτελείται από δύο παράλληλους τομείς: αα) τον πανεπιστημιακό τομέα, ο οποίος περιλαμβάνει τα Πανεπιστήμια, τα Πολυτεχνεία και την Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών και ββ) τον τεχνολογικό τομέα, ο οποίος περιλαμβάνει τα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα.* Προκειμένου να μη μείνει οποιαδήποτε αμφιβολία ως προς το συνταγματικό καθεστώς

των ΤΕΙ, στην παρ. 3 του ίδιου άρθρου ρητώς ορίστηκε ότι: «Τα Τ.Ε.Ι. είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, πλήρως αυτοδιοικούμενα, σύμφωνα με το άρθρο 16 παρ. 5 του Συντάγματος». Ομοίως, στο άρθρο 2 του ίδιου νόμου ορίστηκε ότι: «Τα μέλη του Ε.Π. [Εκπαιδευτικού Προσωπικού] των Τ.Ε.Ι. είναι δημόσιοι λειτουργοί και απολαμβάνουν τις εγγυήσεις του άρθρου 16 παρ. 6 του Συντάγματος».

Μετά το ν. 2916/2001, οι όροι «ιδρύματα της ανώτατης εκπαίδευσης» ή «ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα» αναφέρονται πλέον εξίσου και εκ παραλλήλου τόσο στα ιδρύματα του ν. 1268/1982, δηλαδή τα «παλαιά» ΑΕΙ, που πλέον συγκροτούν την κατηγορία «ιδρύματα του πανεπιστημιακού τομέα», όσο και σε εκείνα του ν. 1404/1983, δηλαδή τα ΤΕΙ, που συγκροτούν την κατηγορία «ιδρύματα του τεχνολογικού τομέα».

Αυτό επιβεβαιώθηκε και αποσαφηνίστηκε με το ν. 3549/2007 «Μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου για τη δομή και λειτουργία των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων» (Α' 69), στο άρθρο 2 παρ. 1.α' του οποίου ορίστηκε ότι: «Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Α.Ε.Ι.), κατά την έννοια του άρθρου 16 παράγραφος 5 του Συντάγματος, είναι τα ιδρύματα της ανώτατης εκπαίδευσης, η οποία αποτελείται από δύο παράλληλους τομείς: αα) τον πανεπιστημιακό τομέα, ο οποίος περιλαμβάνει τα Πανεπιστήμια, τα Πολυτεχνεία και την Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών και ββ) τον τεχνολογικό τομέα, ο οποίος περιλαμβάνει τα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Τ.Ε.Ι.) και την Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης».

Τα παραπάνω επιβεβαιώθηκαν εκ νέου με τις ισχύουσες διατάξεις του ν. 4009/2011 «Δομή, λειτουργία, διασφάλιση της ποιότητας των σπουδών και διεθνοποίηση των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων» (Α' 195). Σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1 και 2 του νόμου αυτού: «1. Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται από τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Α.Ε.Ι.). Τα Α.Ε.Ι. είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου πλήρως αυτοδιοικούμενα. ... 2. Η ανώτατη εκπαίδευση αποτελείται από δύο παράλληλους τομείς: α) τον πανεπιστημιακό τομέα, που περιλαμβάνει τα Πανεπιστήμια, τα Πολυτεχνεία και την Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών, τα οποία στο εξής αναφέρονται ως 'Πανεπιστήμια' και β) τον τεχνολογικό τομέα, που περιλαμβάνει τα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Τ.Ε.Ι.) και την Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.), τα οποία στο εξής αναφέρονται ως 'Τ.Ε.Ι.'».

Σημειωτέον, εξάλλου, ότι το υπό διαβούλευση σχέδιο νόμου της 18.6.2015 «Ρυθμίσεις για την ανώτατη εκπαίδευση, την έρευνα, την πρωτοβάθμια και

δευτεροβάθμια εκπαίδευση και άλλες διατάξεις» δεν μεταβάλλει σε τίποτε τα παραπάνω.

Κατά συνέπεια, τα ΑΕΙ ως έννοια γένους διαιρούνται πλέον σε δύο κατηγορίες, τα ΑΕΙ του πανεπιστημιακού τομέα ή πανεπιστήμια και τα ΑΕΙ του τεχνολογικού τομέα ή ΤΕΙ. (Βλ. και λ. Ανώτατη Εκπαίδευση, σε: Λεξικό Νομικής Ορολογίας, τόμ. ΙΙ, Δημόσιο Δίκαιο [επιμ. Επ. Σπηλιωτόπουλος et al.], 2014, σ. 83).

(β) Η διακριτή αποστολή πανεπιστημίων και ΤΕΙ

Τα ΤΕΙ λειτουργούν συμπληρωματικά, και παράλληλα, προς τα πανεπιστήμια στην ίδια, την ανώτατη, βαθμίδα εκπαίδευσης. Ήδη από το ν. 2916/2001 καθίστατο σαφές ότι, όπως τα πανεπιστήμια, έτσι και τα ΤΕΙ επιτελούν πλήρες ακαδημαϊκό έργο, τόσο ερευνητικό όσο και διδακτικό. Παρόλα αυτά, ο νόμος εκείνος όριζε σε διακριτές διατάξεις του την αποστολή των πανεπιστημίων και των ΤΕΙ (εδάφια α' και β', αντιστοίχως, του άρθρου 1 παρ. 2).

Από τον ισχύοντα ν. 4009/2011 προκύπτει, αντιθέτως, ότι πανεπιστήμια και ΤΕΙ έχουν, καταρχήν και **κατά βάση, κοινή αποστολή**, την οποίαν επιτελούν βάσει κοινών κανόνων και αρχών, ενώ διαφοροποιούνται μόνον ως προς την κατεύθυνση της εκπαιδευτικής αποστολής τους.

Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 3 του νόμου αυτού: *«Τα ιδρύματα των δύο τομέων της ανώτατης εκπαίδευσης λειτουργούν παράλληλα, με διακριτή φυσιογνωμία, σκοπό και αποστολή, που διαφοροποιούνται σύμφωνα με τις διατάξεις που ισχύουν για τα Πανεπιστήμια και τα Τ.Ε.Ι., αντίστοιχα».*

Σύμφωνα δε με την παρ. 1 του άρθρου 4 του ίδιου νόμου: *«Τα Α.Ε.Ι. [δηλ. εξίσου πανεπιστήμια και ΤΕΙ] έχουν ως αποστολή: α) να παράγουν και να μεταδίδουν τη γνώση με την έρευνα και τη διδασκαλία, να προετοιμάζουν τους φοιτητές για την εφαρμογή της στο επαγγελματικό πεδίο και να καλλιεργούν τις τέχνες και τον πολιτισμό, β) να προσφέρουν ανώτατη εκπαίδευση και να συμβάλουν στη δια βίου μάθηση με σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας, περιλαμβανομένης και της διδασκαλίας από απόσταση, με βάση την επιστημονική και τεχνολογική έρευνα στο ανώτερο επίπεδο ποιότητας κατά τα διεθνώς αναγνωρισμένα κριτήρια, γ) να αναπτύσσουν την κριτική ικανότητα και τις δεξιότητες των φοιτητών, να μεριμνούν για την επαγγελματική ένταξη των αποφοίτων και να διαμορφώνουν τις απαραίτητες συνθήκες για την ανάδειξη νέων ερευνητών, δ) να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της αγοράς εργασίας και των επαγγελματικών πεδίων, καθώς και στις αναπτυξιακές ανάγκες της χώρας, και να προωθούν τη διάχυση της*

γνώσης, την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας και την καινοτομία, με προσήλωση στις αρχές της επιστημονικής δεοντολογίας, της βιώσιμης ανάπτυξης και της κοινωνικής συνοχής, ε) να προωθούν τη συνεργασία με άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα και ερευνητικούς φορείς στην ημεδαπή και την αλλοδαπή, την αποτελεσματική κινητικότητα του εκπαιδευτικού προσωπικού, των φοιτητών και των αποφοίτων τους, συμβάλλοντας στην οικοδόμηση του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης και Έρευνας και στ) να συμβάλουν στη διαμόρφωση υπεύθυνων πολιτών, ικανών να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις όλων των πεδίων των ανθρώπινων δραστηριοτήτων με επιστημονική, επαγγελματική και πολιτιστική επάρκεια και υπευθυνότητα και με σεβασμό στις αξίες της δικαιοσύνης, της ελευθερίας, της δημοκρατίας και της κοινωνικής αλληλεγγύης».

Ομοίως, κατά την παρ. 3 του ίδιου άρθρου: «Για την εκπλήρωση της αποστολής τους, τα ιδρύματα [δηλ. εξίσου πανεπιστήμια και ΤΕΙ] οργανώνονται και λειτουργούν με κανόνες και πρακτικές που διασφαλίζουν την τήρηση και προάσπιση ιδίως των αρχών: α) της ελευθερίας στην έρευνα και τη διδασκαλία, β) της ερευνητικής και επιστημονικής δεοντολογίας, γ) της ποιότητας της εκπαίδευσης και των υπηρεσιών τους, δ) της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας στη διαχείριση του προσωπικού, των πόρων και των υποδομών τους, ε) της διαφάνειας του συνόλου των δραστηριοτήτων τους, στ) της αμεροληψίας κατά την άσκηση του έργου τους και τη λήψη αποφάσεων, ζ) της αξιοκρατίας στην επιλογή και εξέλιξη του προσωπικού τους και η) της ίσης μεταχείρισης μεταξύ των φύλων και του σεβασμού κάθε διαφορετικότητας».

Κατά τα λοιπά, η διακριτή αποστολή πανεπιστημίων και ΤΕΙ περιορίζεται, σύμφωνα με την παρ. 2 του ίδιου άρθρου, στα εξής: «Στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής αποστολής των ιδρυμάτων κάθε τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης: α) Τα Πανεπιστήμια δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην υψηλή και ολοκληρωμένη εκπαίδευση, σύμφωνα με τις απαιτήσεις της επιστήμης, της τεχνολογίας και των τεχνών, καθώς και της διεθνούς επιστημονικής πρακτικής σε συνδυασμό με τα αντίστοιχα επαγγελματικά πεδία. β) Τα Τ.Ε.Ι. δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην εκπαίδευση υψηλής ποιότητας, στις εφαρμογές των επιστημών, της τεχνολογίας και των τεχνών, στα αντίστοιχα επαγγελματικά πεδία. Στο πλαίσιο αυτό συνδυάζουν την ανάπτυξη του κατάλληλου θεωρητικού υποβάθρου σπουδών με υψηλού επιπέδου εργαστηριακή και πρακτική άσκηση».

(γ) Ο αρχικός αποκλεισμός των ΤΕΙ από την αυτοδύναμη παροχή μεταπτυχιακών σπουδών

Ας σημειωθεί ότι από τη διακριτή αποστολή πανεπιστημίων και ΤΕΙ, έτσι όπως περιγράφεται στο προαναφερθέν άρθρο 4 του ν. 4009/2011, δεν προκύπτει ως αναπόδραστη συνέπεια ο περιορισμός ή αποκλεισμός των ΤΕΙ από την παροχή μεταπτυχιακών σπουδών. Ως μεταπτυχιακές σπουδές νοούνται τα προγράμματα που οδηγούν στη λήψη μεταπτυχιακού διπλώματος («δεύτερος κύκλος σπουδών» κατά το άρθρο 30 παρ. 3 του ν. 4009/2011 ή αλλιώς, κατά την προηγούμενη ορολογία, «μεταπτυχιακές σπουδές πρώτου επιπέδου») ή διδακτορικού διπλώματος (« τρίτος κύκλος σπουδών» κατά το άρθρο 30 παρ. 4 του ν. 4009/2011 ή, αλλιώς, «μεταπτυχιακές σπουδές δεύτερου επιπέδου»).

Παρά ταύτα, σε ένα αρχικό στάδιο, αμέσως μετά –και παρά– την «ανωτατοποίησή» τους με το ν. 2916/2001, τα ΤΕΙ δεν είχαν τη δυνατότητα να παρέχουν αυτοδυνάμως μεταπτυχιακές σπουδές. Το δικαίωμα αυτοδύναμης οργάνωσης μεταπτυχιακών σπουδών (περιλαμβανομένων, εννοείται, και των διδακτορικών) επιφυλασσόταν κατ' αποκλειστικότητα στα πανεπιστήμια, ενώ τα ΤΕΙ μπορούσαν απλώς να συμπράττουν με πανεπιστήμια ή να συνδιοργανώνουν με αυτά μεταπτυχιακά προγράμματα. Συγκεκριμένα, το άρθρο 1 παρ. 2 στοιχ. β' του ν. 2916/2001 όριζε ότι «τα Ιδρύματα του πανεπιστημιακού τομέα έχουν ... την ευθύνη του σχεδιασμού και της οργάνωσης των μεταπτυχιακών σπουδών στην Ελλάδα και την αρμοδιότητα για τη χορήγηση των μεταπτυχιακών και διδακτορικών τίτλων». Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 13 του ίδιου νόμου: «α) **Τμήματα Τ.Ε.Ι. μπορούν να συμπράττουν στη λειτουργία Προγραμμάτων Μεταπτυχιακών Σπουδών (Π.Μ.Σ.) που διοργανώνονται σε Πανεπιστήμια εσωτερικού ή ομοταγή εξωτερικού, με τη συμμετοχή σε αυτά μελών Ε.Π. ή τη διάθεση χώρων και εγκαταστάσεων. β) Τμήματα ΤΕΙ τα οποία πληρούν τα κριτήρια που καθορίζονται από τα οικεία όργανα αξιολόγησης των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης μπορούν, με εφαρμογή των σχετικών διατάξεων που ισχύουν κάθε φορά για τη διεξαγωγή των Π.Μ.Σ., να συνδιοργανώσουν διατμηματικά Π.Μ.Σ. με Πανεπιστήμια εσωτερικού ή ομοταγή εξωτερικού. γ) Οι τίτλοι σπουδών, στις παραπάνω περιπτώσεις, χορηγούνται από τα Πανεπιστήμια ...».**

Από τις παραπάνω διατάξεις συνάγεται ότι, αφότου εντάχθηκαν στην ανώτατη εκπαίδευση, ουδέποτε τα ΤΕΙ αποκλείονταν από τις μεταπτυχιακές σπουδές, αφού μπορούσαν να συμπράττουν με πανεπιστήμια ή και να συνδιοργανώνουν με αυτά μεταπτυχιακά προγράμματα. Απλώς, στερούνταν το δικαίωμα αυτοδύναμης οργάνωσης μεταπτυχιακών προγραμμάτων, για τα οποία απαιτούνταν σε κάθε

περίπτωση η, τουλάχιστον, συνδιοργάνωση από πανεπιστημιακό τμήμα, το οποίο και χορηγούσε τους τίτλους σπουδών.

Δεδομένου μάλιστα ότι η τότε ισχύουσα νομοθεσία ενέτασσε και την εκπόνηση διδακτορικής διατριβής στα προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών (άρθρο 13 του ν. 2083/1992 «Εκσυγχρονισμός της Ανώτατης Εκπαίδευσης», Α' 159), πρέπει να γίνει δεκτό ότι, με τους ίδιους παραπάνω όρους, τα ΤΕΙ μπορούσαν να συμπράττουν ή και να συνδιοργανώνουν προγράμματα που οδηγούν στην απονομή διδακτορικού τίτλου.

(δ) Αναγνώριση στα ΤΕΙ της αρμοδιότητας αυτοδύναμης οργάνωσης μεταπτυχιακών προγραμμάτων πρώτου επιπέδου (ν. 3685/2008)

Σε ένα μεταγενέστερο στάδιο, με το ν. 3685/2008 «Θεσμικό πλαίσιο για τις μεταπτυχιακές σπουδές» (Α' 148) απονεμήθηκε στα ΤΕΙ το δικαίωμα αυτοδύναμης οργάνωσης μεταπτυχιακών προγραμμάτων. Με τη ρύθμιση αυτή περιορίστηκε ουσιαστικά η διαφοροποίηση μεταξύ πανεπιστημίων και ΤΕΙ όσον αφορά την παροχή μεταπτυχιακών σπουδών. Παρά ταύτα, δεν εξέλιπε τελείως, διότι ο νομοθέτης επιφύλαξε την απονομή διδακτορικών διπλωμάτων κατ' αποκλειστικότητα στα πανεπιστήμια.

Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 1 παρ. 1 και 2 του νόμου αυτού: «1. Τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Α.Ε.Ι.) κατά την έννοια του άρθρου 2 του ν. 3549/2007 (ΦΕΚ 69 Α') έχουν την ευθύνη για το σχεδιασμό και την οργάνωση των μεταπτυχιακών σπουδών στην Ελλάδα και χορηγούν Μεταπτυχιακά Διπλώματα Ειδίκευσης (Μ.Δ.Ε.). Τα Πανεπιστήμια έχουν επιπλέον την αρμοδιότητα να χορηγούν Διδακτορικά Διπλώματα (Δ.Δ.). 2. Τμήματα των Α.Ε.Ι. μπορούν να οργανώνουν αυτοδύναμα ή να συνδιοργανώνουν μεταξύ τους ή με ομοταγή ιδρύματα του εξωτερικού Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών (Π.Μ.Σ.) για τη χορήγηση Μ.Δ.Ε. Απαραίτητη προϋπόθεση για την υποβολή αιτήματος έγκρισης Π.Μ.Σ. προς το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων είναι η συνυποβολή της έκθεσης αξιολόγησης του οικείου Τμήματος, σύμφωνα με το ν. 3374/2005 (ΦΕΚ 189 Α'), από την οποία προκύπτει η ύπαρξη των απαραίτητων προϋποθέσεων για τη λειτουργία του Προγράμματος».

Από τις παραπάνω διατάξεις συνάγεται ότι τα ΤΕΙ μπορούν εφεξής να παρέχουν αυτοδύναμως μεταπτυχιακές σπουδές του πρώτου επιπέδου (που οδηγούν στη λήψη μεταπτυχιακού διπλώματος ειδίκευσης). Προϋπόθεση για την έγκριση μεταπτυχιακού προγράμματος είναι η ουσιαστική αξιολόγηση του κάθε τμήματος ΑΕΙ και όχι πλέον η

τυπική ένταξή του στον πανεπιστημιακό ή τον τεχνολογικό τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης.

Δεδομένου, αντιθέτως, ότι κατά το νόμο η απονομή διδακτορικού διπλώματος (όχι όμως και η εν γένει σύμπραξη στην παροχή διδακτορικών σπουδών) επιφυλάσσεται στα πανεπιστήμια, τα ΤΕΙ μπορούν απλώς να συμπράττουν ή και να συνδιοργανώνουν προγράμματα που οδηγούν στην απονομή διδακτορικού τίτλου, δυνάμει των διατάξεων του ν. 2916/2001, όπως προεκτέθηκε (υπό γ', in fine).

(ε) Η ισχύουσα ρύθμιση του ν. 4009/2011

Το νομικό καθεστώς των ΤΕΙ, μετά την «ανωτατοποίησή» τους, χαρακτηρίζεται από μια σταθερή πορεία εξομοίωσής τους με τα «παλαιά» ΑΕΙ του πανεπιστημιακού τομέα, με τη σταδιακή εξάλειψη των όποιων διαφοροποιήσεων είχε διατηρήσει ο ν. 2916/2001. Αυτό είναι εμφανές τόσο στους ν. 3549/2007 και 3685/2008 όσο και, ιδίως, στο ν. 4009/2011, με τον οποίο κορυφώνεται η νομοθετική εξομοίωση. Πράγματι, ο νόμος αυτός ρυθμίζει τα κάθε είδους θέματα των ΑΕΙ (γενικές αρχές, αυτοδιοίκηση και όργανα, καθηγητικό και λοιπό προσωπικό, σπουδές, φοιτητές κλπ.) κατά τρόπο ενιαίο και χωρίς διαφοροποιήσεις για τους δύο τομείς της ανώτατης εκπαίδευσης.

Η μόνη ουσιώδης διαφοροποίηση μεταξύ πανεπιστημίων και ΤΕΙ που διατηρείται και υπό το ν. 4009/2011 είναι αυτή του άρθρου 39 παρ. 1, σύμφωνα με το οποίο: *«Η ευθύνη του σχεδιασμού και της οργάνωσης του τρίτου κύκλου σπουδών ανήκει στην αρμοδιότητα των Πανεπιστημίων».*

Ας σημειωθεί ότι η διάταξη δεν προβλέπει ότι επιφυλάσσεται αποκλειστικά στα πανεπιστήμια η εν γένει παροχή διδακτορικών σπουδών, αλλά μόνον ότι σε αυτά ανήκει η «ευθύνη του σχεδιασμού και της οργάνωσης». Αυτό σημαίνει ότι τα ΤΕΙ εξακολουθούν να έχουν τη δυνατότητα να συμπράττουν ή και να συνδιοργανώνουν διδακτορικά προγράμματα μαζί με πανεπιστημιακά τμήματα. Αυτό επιβεβαιώνεται καταρχάς από το ότι στις υπόλοιπες παραγράφους του άρθρου 39, όπου τίθενται ρυθμίσεις για τα διδακτορικά προγράμματα, δεν γίνεται πια λόγος για πανεπιστήμια, αλλά (γενικά) για ΑΕΙ (π.χ. παρ. 5: «του ίδιου ή άλλου ΑΕΙ», παρ. 6: «καθηγητής ΑΕΙ»). Πολύ περισσότερο, η δυνατότητα των ΤΕΙ να συνδιοργανώνουν διδακτορικά προγράμματα επιβεβαιώνεται από τη ρύθμιση του άρθρου 42 παρ. 1, σύμφωνα με την οποία τα πανεπιστήμια μπορούν να προσφέρουν προγράμματα του τρίτου κύκλου σπουδών *«σε συνεργασία με ερευνητικά κέντρα ή ινστιτούτα της αλλοδαπής ή με αντίστοιχα ιδρύματα της ημεδαπής που υπάγονται στον δημόσιο τομέα».* Είναι προφανές

ότι, εάν φορείς που δεν αποτελούν ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα δύναται να συνδιοργανώνουν διδακτορικά προγράμματα, τότε βεβαίως τη δυνατότητα αυτή έχουν κατά μείζονα λόγο τα ΤΕΙ, που είναι ιδρύματα της ανώτατης εκπαίδευσης.

Κατά συνέπεια, ο ν. 4009/2011 διατηρεί μια δυνατότητα (τη σύμπραξη σε διδακτορικά προγράμματα ή συνδιοργάνωση τέτοιων προγραμμάτων) που ενυπήρχε για τα ΤΕΙ ήδη από το ν. 2916/2001. Η δυνατότητα αυτή μάλιστα τυποποιείται νομοθετικά –και, άρα, διευκολύνεται– με τις ρυθμίσεις των άρθρων 40 και 41 του ν. 4009/2011 για τα «προγράμματα σπουδών συνεργασίας» μεταξύ ΑΕΙ ή με ΑΕΙ της αλλοδαπής, αντιστοίχως. Στις ρυθμίσεις των δύο αυτών άρθρων καμία διάκριση δεν γίνεται ούτε μεταξύ των τριών κύκλων σπουδών ούτε μεταξύ πανεπιστημίων και ΤΕΙ. Είναι, επομένως, προφανές ότι, δυνάμει των άρθρων αυτών, τα ΤΕΙ μπορούν να οργανώσουν και να προσφέρουν προγράμματα διδακτορικών σπουδών σε συνεργασία με πανεπιστήμιο της ημεδαπής ή με ΑΕΙ της αλλοδαπής (που έχει την αρμοδιότητα απονομής διδακτορικού τίτλου).

III. Συνταγματική αξιολόγηση της στέρησης του δικαιώματος απονομής διδακτορικού τίτλου από τα ΤΕΙ

Από την προηγηθείσα ανάλυση του νομοθετικού πλαισίου προκύπτει ότι, αφότου κατέστησαν ιδρύματα της ανώτατης εκπαίδευσης, τα ΤΕΙ έχουν μεν τη δυνατότητα να παρέχουν μεταπτυχιακές σπουδές, όχι όμως σε όλο το εύρος τους, καθότι στερούνται την αρμοδιότητα απονομής διδακτορικού τίτλου. Ειδικότερα, τα ΤΕΙ:

(α) έχουν τη δυνατότητα να παρέχουν σπουδές δεύτερου κύκλου (που καταλήγουν στην κτήση μεταπτυχιακού διπλώματος), είτε αυτοδυνάμως, δηλαδή με προγράμματα που οργανώνουν και προσφέρουν τα ίδια, είτε σε συνεργασία με άλλα ΑΕΙ της ημεδαπής ή της αλλοδαπής.

(β) έχουν τη δυνατότητα να παρέχουν σπουδές τρίτου κύκλου (που καταλήγουν στην κτήση διδακτορικού διπλώματος), όχι όμως αυτοδυνάμως, αλλά μόνο σε συνεργασία με πανεπιστημιακά τμήματα της ημεδαπής ή με ΑΕΙ της αλλοδαπής.

Το ερώτημα που τίθεται είναι εάν αυτή η διαφοροποίηση των ΤΕΙ έναντι των πανεπιστημίων, δηλαδή η στέρηση του δικαιώματος απονομής διδακτορικού τίτλου, είναι συμβατή με το συνταγματικό καθεστώς: (α) των ΤΕΙ ως ιδρυμάτων της ανώτατης εκπαίδευσης κατά την έννοια του άρθρου 16 παρ. 5 Συντ., (β) των καθηγητών τους ως δημόσιων λειτουργών κατά την έννοια της παρ. 6 του ίδιου άρθρου και (γ) αμφότερων,

δηλαδή των ΤΕΙ και των καθηγητών τους, ως φορέων της ακαδημαϊκής ελευθερίας κατά την παρ. 1 του ίδιου άρθρου.

(α) Η συνταγματική κατοχύρωση της διάκρισης μεταξύ ανώτερης και ανώτατης εκπαίδευσης

Στο άρθρο 16 Συντ. κατοχυρώνεται και τυποποιείται ως αυτοτελής συνταγματική έννοια η ανώτατη εκπαίδευση, η οποία «παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση» (παρ. 5) και των οποίων οι καθηγητές «είναι δημόσιοι λειτουργοί» (παρ. 6). Αυτή αντιδιαστέλλεται προς την ανώτερη εκπαίδευση, η οποία τυποποιείται στην παρ. 7 του ίδιου άρθρου. Αυτή είναι η «επαγγελματική και κάθε άλλη ειδική εκπαίδευση» η οποία παρέχεται «από σχολές ανώτερης βαθμίδας για χρονικό διάστημα όχι μεγαλύτερο από τρία χρόνια».

Η ανώτερη και η ανώτατη εκπαίδευση συγκροτούν τα δύο κύρια πεδία της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (tertiary education). Ο όρος αυτός δεν αναφέρεται μεν στο Σύνταγμα, όμως μπορούμε ευλόγως να θεωρήσουμε ότι υπονοείται από αυτό, δεδομένου ότι η αναφορά του άρθρου 16 παρ. 4 σε «βαθμίδες» έγινε ενόψει της από μακρού καθιερωμένης διάκρισης σε πρωτοβάθμια (ή στοιχειώδη), δευτεροβάθμια (ή μέση) και τριτοβάθμια εκπαίδευση (βλ. ΣτΕ 1958/2000 Ολομ., Αρμ 2000.995, σκέψη 8: η ανωτάτη και η ανώτερη εκπαίδευση «ανήκουν στην ίδια τρίτη βαθμίδα»). Η τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα διακρίνεται, επομένως, σε δύο εκ του Συντάγματος ιεραρχημένα πεδία, την ανώτατη και την ανώτερη.

Ως προς το σημείο αυτό, το ελληνικό Σύνταγμα διαφοροποιείται ορολογικά, αλλά και ουσιαστικά, σε σχέση με άλλες έννομες τάξεις που στεγάζουν αμφότερα τα πεδία αυτά υπό τον όρο «ανώτερη εκπαίδευση» (higher education, Hochschulwesen). Η ορολογική διαφορά έγκειται στο ότι, για παράδειγμα, στη Γερμανία ο όρος Hochschulwesen αποδίδει μian έννοια γένους, η οποία περιλαμβάνει διαφορετικές κατηγορίες φορέων, όπως Hochschulen και Fachhochschulen (βλ. γενικά *M. Hartmer/H. Detmer* [Hrsg.], Hochschulrecht. Ein Handbuch für die Praxis, 2. Aufl., Heidelberg 2011). Αντιθέτως, ο αντίστοιχος ελληνικός όρος («ανώτερη εκπαίδευση») αποδίδει μian έννοια είδους, καθώς αναφέρεται στο ένα εκ των δύο πεδίων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η ουσιαστική διαφορά έγκειται στο ότι, σε αντίθεση με άλλες έννομες τάξεις, στην Ελλάδα τα δύο αυτά πεδία διακρίνονται και ιεραρχούνται κατά τρόπο ανστηρό από το ίδιο το Σύνταγμα.

Η διάκριση, επομένως, της ανώτατης από την ανώτερη εκπαίδευση στην Ελλάδα επιβάλλεται και κατοχυρώνεται συνταγματικά (βλ. Π. Μαντζούφα, Τα συνταγματικά προβλήματα της αναγωγής των ΤΕΙ σε ΑΕΙ, ΔιΔικ 2003, σ. 320 επ., Κ. Χρυσόγονου, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, 3^η έκδ., 2006, σ. 351-2). Το ίδιο το Σύνταγμα θέτει, στην παρ. 7 του άρθρου 16, ένα τυπικό και ένα ουσιαστικό κριτήριο της διάκρισης αυτής. Το τυπικό κριτήριο είναι ότι οι σπουδές της ανώτερης εκπαίδευσης έχουν έως τριετή διάρκεια, ενώ το ουσιαστικό ότι ως ανώτερη νοείται μόνον η επαγγελματική ή άλλη ειδική εκπαίδευση.

Όπως έχει διευκρινιστεί νομολογιακά, «με τις ανωτέρω συνταγματικές διατάξεις καθιερώνεται η διάκριση της ανώτατης από την ανώτερη επαγγελματική εκπαίδευση, από τις οποίες η πρώτη έχει ως αποστολή την προαγωγή και μετάδοση της επιστημονικής γνώσης με την έρευνα και τη διδασκαλία, ενώ η δεύτερη αποσκοπεί στη μετάδοση ειδικών γνώσεων και εμπειριών κατάλληλων για την άσκηση ορισμένου επαγγέλματος» (ΑΠ 2028/2006, ΝοΒ 2007.941). Ειδικότερα, παγίως έχει κριθεί ότι «η ανώτατη εκπαίδευση και η ανώτερη επαγγελματική εκπαίδευση ανήκουν μεν στην ίδια τρίτη βαθμίδα, διακρίνονται όμως σαφώς μεταξύ τους ως προς την αποστολή και την οργάνωση. Βασική αποστολή των ανωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (Α.Ε.Ι.) είναι η καλλιέργεια της επιστήμης, που αναλύεται σε έρευνα και διδασκαλία. Αντιθέτως, η επαγγελματική εκπαίδευση που χορηγείται από σχολές ανώτερης βαθμίδας αποσκοπεί στη μετάδοση ειδικών γνώσεων και εμπειριών καταλλήλων για την άσκηση ορισμένου επαγγέλματος και αντιστοίχως στη δημιουργία στελεχών απαραίτητων για τη λειτουργία της σύγχρονης οικονομίας» (ΣτΕ 678/2005 Ολομ., ΝοΒ 2005.1904, σκέψη 7, ομοίως ΣτΕ 1958/2000 Ολομ., ό.π., κ.ά.).

Αυτό, επομένως, που κυρίως διακρίνει τις σπουδές της ανώτατης εκπαίδευσης είναι ο ακαδημαϊκός χαρακτήρας τους, με την έννοια ότι τα ιδρύματα της ανώτατης εκπαίδευσης δεν περιορίζονται στη μετάδοση γνώσεων μέσω της διδασκαλίας, αλλά προάγουν την επιστήμη και παράγουν νέα γνώση μέσω της επιστημονικής έρευνας και της επιστημονικής διδασκαλίας.

(β) Το εύρος της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα

Αξίζει να σημειωθεί ότι το Σύνταγμα δεν κατοχυρώνει και δεν τυποποιεί ως αυτοτελή κατηγορία του δικαίου της εκπαίδευσης την κατηγορία «πανεπιστήμια», παρά μόνο την κατηγορία «ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα». Ο όρος αυτός απαντά, πέραν του άρθρου 16, επίσης στις διατάξεις των άρθρων 56 παρ. 2, 89 παρ. 2

και 111 παρ. 2 Συντ., με τις οποίες τίθενται ουσιαστικές ρυθμίσεις του δικαίου της εκπαίδευσης. Αντιθέτως, ο όρος «πανεπιστήμια» μνημονεύεται εν παρόδω μόνο, στις διατάξεις των άρθρων 99 παρ. 1 και 100 παρ. 2 Συντ. (αναφορικά με τη συμμετοχή καθηγητών νομικής «των πανεπιστημίων της Χώρας» σε ειδικά δικαστήρια), ρυθμίσεις δηλαδή που δεν εντάσσονται στο δίκαιο της εκπαίδευσης.

Βεβαίως, επί μακρόν, ως φορείς ανώτατης εκπαίδευσης νοούνταν κατά κύριο λόγο τα πανεπιστήμια, δηλαδή τα ιδρύματα που σήμερα συγκροτούν τον πανεπιστημιακό τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης. Οι δύο όροι («ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα» και «πανεπιστήμια») περίπου ταυτίστηκαν μετά το ν. 1268/1982 «για τη δομή και λειτουργία των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων» (Α' 87), ο οποίος όμως αφορούσε τα ιδρύματα που σήμερα συγκροτούν τον πανεπιστημιακό μόνο τομέα, δηλαδή ένα μέρος, της ανώτατης εκπαίδευσης.

Παρά ταύτα, στην πραγματικότητα ουδέποτε οι δύο κατηγορίες ταυτίζονταν. Ήδη υπό το Σύνταγμα του 1952, το άρθρο 16 του οποίου ομοίως κατοχύρωνε τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, υπήρχαν φορείς που χαρακτηρίζονταν ως «σχολές ανώτατης εκπαίδευσης» και ανήκαν αναμφίβολα στην ανώτατη εκπαίδευση, αλλά οι οποίοι δεν χαρακτηρίζονταν και, κατά νομική ακριβολογία, δεν ήταν πανεπιστήμια. Τέτοια ιδρύματα, που διακρίνονταν από τα πανεπιστήμια, ήταν για παράδειγμα η Πάντειος Σχολή Πολιτικών Επιστημών, η Ανωτάτη Γεωπονική Σχολή, η Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών, ακόμη και το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Υπό το Σύνταγμα του 1975, τα ιδρύματα αυτά σταδιακά είτε μετατράπηκαν σε πανεπιστήμια (Πάντειο Πανεπιστήμιο, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο) είτε εξομοιώθηκαν πλήρως με πανεπιστήμια (πολυτεχνεία, Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών) και ανήκουν στον πανεπιστημιακό τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης. Παρόλα αυτά, ακόμη κι αν παραβλέψει κανείς την «ανωτατοποίηση» των ΤΕΙ, τα πανεπιστήμια εξακολουθούν να μην είναι οι μόνοι φορείς ανώτατης εκπαίδευσης. Στην ανώτατη εκπαίδευση ανήκουν επίσης –χωρίς να είναι ούτε πανεπιστήμια ούτε ΤΕΙ– φορείς όπως τα Ανώτατα Στρατιωτικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ν. 3187/2003 «Ανώτατα Στρατιωτικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Α.Σ.Ε.Ι.)», Α' 233), οι αντίστοιχες παραγωγικές σχολές της Ελληνικής Αστυνομίας και του Πυροσβεστικού Σώματος, καθώς και οι Ανώτατες Εκκλησιαστικές Ακαδημίες (ν. 3432/2006 «Δομή και λειτουργία της Εκκλησιαστικής Εκπαίδευσης», Α' 14).

Επομένως, στην ανώτατη εκπαίδευση εντάσσεται ένα ευρύ φάσμα φορέων με διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά. Σε γενικές γραμμές, μπορούμε να διακρίνουμε

τρεις κατηγορίες: τα πανεπιστήμια, τα ΤΕΙ και τις παραγωγικές σχολές (στρατιωτικές κλπ.) που εντάσσονται στην ανώτατη εκπαίδευση.

(γ) Οι συνταγματικές προδιαγραφές της (ακαδημαϊκής) ανώτατης εκπαίδευσης

Η κρίσιμη διάκριση των φορέων της ανώτατης εκπαίδευσης είναι μεταξύ εκείνων που η νομοθετική ρύθμισή τους πληροί χωρίς καμία παρέκκλιση τις προδιαγραφές του άρθρου 16 Συντ., από τη μια, και εκείνων που διέπονται από ειδικό νομοθετικό καθεστώς, από την άλλη. Οι, κατά το άρθρο 16, συνταγματικές προδιαγραφές της ανώτατης εκπαίδευσης είναι βασικά τρεις:

(α) Τα ιδρύματα της ανώτατης εκπαίδευσης οργανώνονται ως «νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση» (παρ. 5).

(β) Οι καθηγητές τους «είναι δημόσιοι λειτουργοί», ενώ και το υπόλοιπο διδακτικό προσωπικό τους «επιτελεί επίσης δημόσιο λειτουργήμα» (παρ. 6).

(γ) Η ακαδημαϊκή ελευθερία (παρ. 1) κατοχυρώνεται πλήρως τόσο, θεσμικά, υπέρ των ιδρυμάτων όσο και, ατομικά, υπέρ των παραγόντων της εκπαιδευτικής διαδικασίας, διδασκόντων και διδασκομένων (βλ. *Αρ. Μάνεση, Η συνταγματική προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας, σε: Συνταγματική θεωρία και πράξη, 1980, σ. 674 επ.*).

Δεδομένου ότι τόσο η αυτοδιοίκηση όσο και η ιδιότητα του δημόσιου λειτουργού συνιστούν επιμέρους εγγυήσεις για τη διασφάλιση της ακαδημαϊκής ελευθερίας, εν τέλει αυτό το στοιχείο, δηλαδή ο ακαδημαϊκός χαρακτήρας, αποτελεί το κατεξοχήν διακριτικό γνώρισμα των ιδρυμάτων της ανώτατης εκπαίδευσης κατά την έννοια του άρθρου 16 Συντ. Με αυτό εννοείται ότι η επιστημονική έρευνα και επιστημονική διδασκαλία που διεξάγονται στα εν λόγω ιδρύματα δεν υποτάσσεται σε κανέναν άλλο σκοπό παρά μόνο στην ανεύρεση και προαγωγή της επιστημονικής γνώσης (βλ. *II. Μαντζούφα, Ακαδημαϊκή ελευθερία, 1997, σ. 147 επ.*). Με άλλα λόγια, η επιστημονική έρευνα και διδασκαλία στα ιδρύματα της (ακαδημαϊκής) ανώτατης εκπαίδευσης αποτελεί, τρόπον τινά, αυτοσκοπό και δεν μπορεί να ταχθεί κατά τρόπο δεσμευτικό στην εξυπηρέτηση άλλων δημοσίων σκοπών –ανεξαρτήτως του ότι, κατ' αποτέλεσμα, εξυπηρετεί πράγματι πλειάδα τέτοιων σκοπών. Αυτό εξηγεί, εξάλλου, και το ότι το Σύνταγμα συνδέει ρητώς την αναγνώριση επαγγελματικών δικαιωμάτων μόνο με την ανώτερη εκπαίδευση (άρθρο 16 παρ. 7), αφού αυτή είναι ταγμένη στον σκοπό της παροχής επαγγελματικών προσόντων.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο ακαδημαϊκός χαρακτήρας ορισμένων από τους φορείς της ανώτατης εκπαίδευσης, δεν είναι πλήρως ανεπτυγμένος ή εμφανίζει κάποιες, έστω και περιορισμένης έκτασης, σχετικοποιήσεις. Αυτό ισχύει για τις παραγωγικές σχολές της ανώτατης εκπαίδευσης, οι οποίες είναι ταγμένες στον σκοπό της παραγωγής στελεχών για διάφορους τομείς της δημόσιας διοίκησης, ενώ εξάλλου σε όσες από αυτές είναι στρατιωτικά οργανωμένες οι διδασκόμενοι, τουλάχιστον, διαθέτουν περιορισμένη ακαδημαϊκή ελευθερία.

Αντιθέτως, όπως προκύπτει και από το νομοθετικό πλαίσιο που προεκτέθηκε (υπό II), σαφής και απερίφραστη επιλογή του νομοθέτη του ν. 2916/2001 ήταν να προσδοθεί πλήρης ακαδημαϊκός χαρακτήρας στα ΤΕΙ. Από την άποψη αυτή, τα ΤΕΙ εξομοιώνονται πλήρως με τα πανεπιστήμια, δεδομένου ότι διαθέτουν στον ίδιο ακριβώς βαθμό με εκείνα, δηλαδή πλήρως, όλες τις ακαδημαϊκές προδιαγραφές που το άρθρο 16 επιτάσσει για τα ιδρύματα της ανώτατης εκπαίδευσης. Πανεπιστήμια και ΤΕΙ συγκροτούν, κατά τούτο, μian ενιαία ομάδα που μπορεί να χαρακτηριστεί ως ακαδημαϊκή ανώτατη εκπαίδευση. (Μιαν ένδειξη μάς δίνει η διάταξη του άρθρου 3 του ν. 3549/2007, με την οποία το πανεπιστημιακό άσυλο μετονομάστηκε σε «ακαδημαϊκό άσυλο», ακριβώς προκειμένου να καταστεί σαφές ότι καταλαμβάνει και τα ΤΕΙ).

Δεδομένου, περαιτέρω, ότι το Σύνταγμα, όπως προεκτέθηκε (υπό β'), δεν κατοχυρώνει την κατηγορία «πανεπιστήμια» παρά μόνο την (ενιαία) κατηγορία «ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα», δεν μπορεί να δικαιολογηθεί συνταγματικά οποιαδήποτε νομοθετική διαφοροποίηση του ακαδημαϊκού χαρακτήρα φορέων, εν προκειμένω των πανεπιστημίων και των ΤΕΙ, οι οποίοι πληρούν πλήρως και εξίσου τις συνταγματικές προδιαγραφές των ιδρυμάτων της ανώτατης εκπαίδευσης.

(δ) Η απονομή διδακτορικού τίτλου (Promotionsrecht) ως στοιχείο του ακαδημαϊκού χαρακτήρα των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης

Η εκπόνηση διδακτορικής διατριβής αποτελεί την κορυφαία ακαδημαϊκή δραστηριότητα και αυτή η οποία, κατεξοχήν και περισσότερο απ' οποιαδήποτε άλλη, προσδίδει σε ένα ίδρυμα της ακαδημαϊκής ανώτατης εκπαίδευσης την ταυτότητά του ως τέτοιο (βλ. γενικά *I. von Münch/P. Mankowski, Promotion, 4. Aufl., Tübingen 2013*). Ταυτόχρονα, η εκπόνηση διδακτορικής διατριβής αποτελεί την κατεξοχήν εκδήλωση της ακαδημαϊκής ελευθερίας (βλ. *Σ. Ορφανουδάκη, Η εκπόνηση διδακτορικής διατριβής και η ακαδημαϊκή ελευθερία, 2^η έκδ., 2007*). Και τούτο, διότι

οι διδακτορικές σπουδές αποτελούν το πεδίο εκείνο στο οποίο συναντώνται στο υψηλότερο επίπεδό τους, αφενός, η έρευνα, αφετέρου, η διδασκαλία και, εκ τρίτου, η ακαδημαϊκή συνέχεια και αναπαραγωγή.

Καταρχάς, τα διδακτορικά διπλώματα, όπως άλλωστε και οι λοιποί μεταπτυχιακοί τίτλοι, είναι «τίτλοι που αποδεικνύουν την παραγωγή νέας γνώσης» (έτσι η Αιτιολογική έκθεση επί του ν. 2916/2001, σ. 1). Είναι, κατά τούτο, αυτονόητο ότι η εκπόνηση διδακτορικής διατριβής **συνιστά έρευνα κατά την έννοια του άρθρου 16 παρ. 1 Συντ.** (βλ. *Ορφανουδάκη, ό.π., σ. 24*). Στην έρευνα αυτή συμμετέχουν κυρίως βεβαίως ο υποψήφιος διδάκτορας, ο οποίος τη διεξάγει, επίσης όμως και ο επιβλέπων καθηγητής, καθώς και τα μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής, που τον καθοδηγούν, τον συμβουλεύουν και γενικά εμπλέκονται στην ερευνητική του εργασία.

Ταυτόχρονα, η οργανωμένη παροχή ενός προγράμματος στο πλαίσιο του οποίου εκποιείται διδακτορική διατριβή συγκροτεί «κύκλο σπουδών» και επομένως, επίσης αυτονοήτως, **συνιστά διδασκαλία κατά την έννοια του άρθρου 16 παρ. 1 Συντ.** Οι διδακτορικές σπουδές, οι οποίες καταλήγουν στην απονομή διδακτορικού διπλώματος, εντάσσονται στην ευρύτερη κατηγορία των μεταπτυχιακών σπουδών (βλ. ήδη το άρθρο 11 παρ. 1 του ν. 2083/1992) και ήδη χαρακτηρίζονται ως «τρίτος κύκλος σπουδών» (άρθρο 30 παρ. 4 του ν. 4009/2011), ενώ, κατά την παλαιότερη ορολογία, αποκαλούνταν «μεταπτυχιακές σπουδές δεύτερου επιπέδου».

Το σημαντικότερο όμως –και σ' αυτό διαφοροποιούνται ποιοτικά οι διδακτορικές σπουδές από τα λοιπά μεταπτυχιακά προγράμματα, μολονότι ανήκουν στην ίδια ευρύτερη κατηγορία– είναι ότι, μέσω του δικαιώματος απονομής διδακτορικού τίτλου (*Promotionsrecht*), τα ακαδημαϊκά ιδρύματα διασφαλίζουν την επιστημονική συνέχεια και αναπαραγωγή τους (βλ. γενικά *M. Hartmer, Das Recht des wissenschaftlichen Nachwuchses*, σε: *Hartmer/Detmer [Hrsg.], Hochschulrecht, ό.π., σ. 199 επ.*). Αυτό αποτελεί μια **μείζονα εγγύηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας**, δεδομένου ότι επιτρέπει σε ένα ακαδημαϊκό ίδρυμα να παράγει επιστήμονες με δικαίωμα ακαδημαϊκής διδασκαλίας (=διδάκτορες), το ερευνητικό έργο των οποίων έχει εκπονηθεί σε αντικείμενα ή σε κατευθύνσεις που ενδιαφέρουν το ίδιο το ίδρυμα που τους απένειμε τον τίτλο. Αυτός είναι, άλλωστε, ο λόγος που ο νόμος ανέκαθεν προέβλεπε τη δυνατότητα εκπόνησης διδακτορικής διατριβής ακόμη και σε τμήματα όπου δεν λειτουργεί Π.Μ.Σ. (βλ. ήδη άρθρο 13 του ν. 2083/1992). Ως εκ τούτου, η ακαδημαϊκή ελευθερία και, επομένως, ο ακαδημαϊκός χαρακτήρας ορισμένου ιδρύματος δεν ολοκληρώνονται, όσο το ίδρυμα αυτό στερείται τη δυνατότητα να

διασφαλίσει αυτοδυνάμως την επιστημονική του συνέχεια και την αναπαραγωγή του ακαδημαϊκού του προσωπικού (βλ. και Μαντζούφα, ό.π., ΔιΔικ. 2003, σ. 335). Μόνο τότε, όταν έχει το δικαίωμα απονομής διδακτορικού τίτλου, ένας φορέας αποτελεί ακαδημαϊκό ίδρυμα της ανώτατης εκπαίδευσης. Και, αντιστρόφως, φορέας ο οποίος δεν έχει το δικαίωμα απονομής διδακτορικού τίτλου δεν αποτελεί πραγματικό, δηλαδή ολοκληρωμένο, ακαδημαϊκό ίδρυμα.

(ε). Η αναγνώριση του δικαιώματος απονομής διδακτορικού τίτλου ως συνταγματική συνέπεια της «ανωτατοποίησης» των ΤΕΙ

Όπως έχει παγίως κριθεί, εναπόκειται στην ευχέρεια του νομοθέτη να ιδρύει νέα ΑΕΙ ή και να μετατρέπει σχολές της ανώτερης εκπαίδευσης σε τέτοια, «εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο 16 του Συντάγματος για την ανώτατη εκπαίδευση», δηλαδή εφόσον αυτά «οργανώνονται από τον νόμο όπως προβλέπει το Σύνταγμα, δηλαδή ως νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου πλήρως αυτοδιοικούμενα, με κύριο εκπαιδευτικό προσωπικό αυξημένων προσόντων που απολαμβάνει των εγγυήσεων του Συντάγματος και εφόσον έχουν ως αποστολή την παροχή ανώτατης εκπαίδευσης και όχι εκπαίδευσης που προσομοιάζει προς την παρεχόμενη από τα Α.Ε.Ι.» (ΣτΕ 1291/2003, ΤοΣ 2003.853, σκέψη 8, με παρατηρήσεις Π. Μαντζούφα).

Αυτό επέλεξε να κάνει και ο νομοθέτης του ν. 2916/2001, δηλαδή να μετατρέψει τα ΤΕΙ σε ιδρύματα της ανώτατης εκπαίδευσης, με αντίστοιχη αναδιοργάνωσή τους (ως προς τα προγράμματα σπουδών, τα προσόντα των διδασκόντων κλπ.), προκειμένου να πληρούν τις προδιαγραφές του άρθρου 16 Συντ. Έτσι όπως συγκεκριμένα διευθετήθηκε στο νόμο, η επιλογή του νομοθέτη κρίθηκε συμβατή με το Σύνταγμα, έγινε δηλαδή δεκτό ότι, υπό το νέο νομοθετικό καθεστώς, τα ΤΕΙ πράγματι πληρούν τις απαιτήσεις του άρθρου 16 (ό.π., σκέψη 11).

Η επιλογή όμως αυτή του νομοθέτη δεν είναι άμοιρη συνταγματικών συνεπειών. Όπως έχει εύστοχα επισημανθεί, από τη στιγμή που ο νομοθέτης εντάζει μια κατηγορία ιδρυμάτων σε ορισμένη βαθμίδα, δεσμεύεται εφεξής να τηρεί τις αντίστοιχες συνταγματικές δεσμεύσεις που τάσσονται για τη βαθμίδα αυτή (βλ. Μαντζούφα, ό.π., ΔιΔικ 2003, σ. 328, 334). Αφότου, επομένως, τα ΤΕΙ εντάχθηκαν στη βαθμίδα και την κατηγορία της ανώτατης εκπαίδευσης, και μάλιστα υπό τους όρους του άρθρου 16 Συντ., αυτό συνεπάγεται, ιδίως, ότι:

(α) Τα ΤΕΙ δεν επιτρέπεται να στερούνται δικαιώματα τα οποία ο κοινός νόμος συνδέει και συναρτά με την κατηγορία «ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα» κατά την

έννοια της παρ. 5 του άρθρου αυτού (αφού πλέον τέτοια ιδρύματα είναι και τα ΤΕΙ), ιδίως μάλιστα όταν τα εν λόγω δικαιώματα συνιστούν εγγυήσεις της ακαδημαϊκής ελευθερίας των ιδρυμάτων. Τέτοιο είναι και το δικαίωμα παροχής διδακτορικών σπουδών και απονομής διδακτορικού τίτλου.

(β) Οι καθηγητές των ΤΕΙ δεν επιτρέπεται να στερούνται δικαιώματα τα οποία ο κοινός νομοθέτης συνδέει και συναρτά με την κατηγορία «καθηγητές ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων» κατά την έννοια της παρ. 6 του ίδιου άρθρου (αφού πλέον τέτοιοι είναι και οι καθηγητές των ΤΕΙ), ιδίως μάλιστα όταν τα εν λόγω δικαιώματα συνιστούν εγγυήσεις της ακαδημαϊκής ελευθερίας των καθηγητών. Τέτοιο είναι και το δικαίωμα επιστημονικής δραστηριότητας στο πλαίσιο διδακτορικών σπουδών και επίβλεψης διδακτορικών διατριβών.

(γ) Τόσο τα ΤΕΙ όσο και οι καθηγητές τους δεν επιτρέπεται να στερούνται μείζονες εγγυήσεις της ακαδημαϊκής τους ελευθερίας κατά την παρ. 1 του ίδιου άρθρου, όπως είναι η διασφάλιση της επιστημονικής συνέχειας και αναπαραγωγής τους, μέσω της παροχής διδακτορικών σπουδών και της απονομής διδακτορικών τίτλων.

IV. Απάντηση

Επί του πρώτου ερωτήματος

(α) Στο άρθρο 17 παρ. 3 εδ. α' του ν. 3696/2008 «Ίδρυση και λειτουργία Κολλεγίων και άλλες διατάξεις» (Α' 177) ορίζεται: «Πλην των δημόσιων Πανεπιστημίων δεν επιτρέπεται η χρήση του όρου 'Πανεπιστήμιο' στην ελληνική ή ξένη γλώσσα από οποιονδήποτε πάροχο υπηρεσιών εκπαίδευσης και κατάρτισης».

Τα ΤΕΙ, μολονότι είναι φορείς ανώτατης εκπαίδευσης κατά την έννοια του άρθρου 16 παρ. 5 Συντ., ωστόσο δεν αποτελούν πανεπιστήμια κατά την έννοια του νόμου (άρθρο 1 παρ. 2 περ. α' του ν. 4009/2011), αλλά συγκροτούν τον, διακριτό από τον πανεπιστημιακό, τεχνολογικό τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης. Δεν μπορούν, επομένως, να χαρακτηρίζονται, είτε στην ελληνική γλώσσα είτε, στις διεθνείς τους σχέσεις, σε άλλη γλώσσα, κατά τρόπο που ενδέχεται να προκαλέσει σύγχυσή τους με τον πανεπιστημιακό τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης. Κατά συνέπεια, τα ΤΕΙ δεν επιτρέπεται να κάνουν χρήση, αυτοτελώς, του όρου 'Πανεπιστήμιο' στην ελληνική ή μεταφρασμένου σε άλλη γλώσσα (University, Universität κλπ.).

Ωστόσο, το είδος της παρεχόμενης από τα ΤΕΙ εκπαίδευσης (τεχνολογικός τομέας της ανώτατης εκπαίδευσης κατά την έννοια του άρθρου 1 παρ. 2 περ. β' του ν. 4009/2011) αντιστοιχεί σε εκπαιδευτικά ιδρύματα για τα οποία, σε άλλες γλώσσες, χρησιμοποιούνται όροι όπως Technische Universität, University of Technical Studies, University of Applied Studies ή άλλοι παρόμοιοι. Οι όροι αυτοί αποδίδουν στις οικείες γλώσσες το είδος της παρεχόμενης από τα ΤΕΙ εκπαίδευσης με πολύ μεγαλύτερη πιστότητα και ακρίβεια απ' όσο η κατά λέξη μετάφραση του όρου 'Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα'. Αντιθέτως, η κατά λέξη μετάφραση του εν λόγω όρου ενδέχεται να προκαλέσει, στις διεθνείς σχέσεις των ΤΕΙ, σύγχυση ως προς το είδος της παρεχόμενης από αυτά εκπαίδευσης.

Κατά συνέπεια, τα ΤΕΙ δικαιούνται να χρησιμοποιούν, στις διεθνείς σχέσεις τους, τον όρο University, Universität κλπ., όχι όμως αυτοτελώς (προκειμένου να μη συγχέονται με τα ιδρύματα του πανεπιστημιακού τομέα), αλλά με τον κατά περίπτωση καθιερωμένο στην οικεία γλώσσα διακριτικό προσδιορισμό, όπως University of Technical Studies, Technische Universität, University of Applied Studies ή άλλο αντίστοιχο.

Επί των λοιπών ερωτημάτων

Οι απαντήσεις επί των ερωτημάτων β', γ', δ' και ε' προκύπτουν από τα ανωτέρω αναλυτικώς εκτεθέντα (υπό II και III), επί του ερωτήματος εάν επιτρεπτός ο κοινός νομοθέτης στερεί από τα ΤΕΙ τη δυνατότητα να παρέχουν προγράμματα διδακτορικών σπουδών και το δικαίωμα να απονέμουν διδακτορικό τίτλο (Promotionsrecht), μολονότι αποτελούν, εξίσου όπως και τα πανεπιστημιακά ΑΕΙ, φορείς ακαδημαϊκής εκπαίδευσης της ανώτατης βαθμίδας.

Ως εκ τούτου, οι απαντήσεις που ακολουθούν δίνονται με συνοπτικό τρόπο, ενώ, κατά τα λοιπά, αναφέρομαι στην ανωτέρω αναλυτικά εκτιθέμενη (υπό III) αξιολόγηση της στέρησης δυο δικαιώματος απονομής διδακτορικού τίτλου από συνταγματική σκοπιά.

(β) Τα ΤΕΙ έχουν αναμφίβολα τη δυνατότητα να συνδιοργανώνουν σπουδές τρίτου κύκλου (διδακτορικά προγράμματα) με πανεπιστήμια της ημεδαπής ή με ΑΕΙ της αλλοδαπής, εφόσον ο διδακτορικός τίτλος απονέμεται από το συνεργαζόμενο πανεπιστημιακό τμήμα της ημεδαπής ή ΑΕΙ της αλλοδαπής. Τα ΤΕΙ είχαν τη δυνατότητα αυτή ήδη, κατά ορθή ερμηνεία της διάταξης, δυνάμει του άρθρου 5 παρ.

13 του ν. 2916/2001 (σε συνδυασμό με το άρθρο 13 του ν. 2083/1992), κάτι που επιβεβαιώθηκε τόσο με το άρθρο 1 του ν. 3685/2008 όσο και, ιδίως, με τις ισχύουσες διατάξεις του άρθρου 39 σε συνδυασμό με τα άρθρα 40-41 του ν. 4009/2011.

Συμπερασματικά, τα ΤΕΙ έχουν ευθέως εκ του νόμου τη δυνατότητα να συνδιοργανώνουν σπουδές τρίτου κύκλου (διδασκαλικά προγράμματα) με πανεπιστήμια της ημεδαπής ή με ΑΕΙ της αλλοδαπής.

(γ) Μετά την ένταξή τους στην κατηγορία των ιδρυμάτων της ανώτατης εκπαίδευσης κατά την έννοια του άρθρου 16 παρ. 5 Συντ., όπως και την ένταξη των καθηγητών τους στην κατηγορία των δημόσιων λειτουργών κατά την έννοια της παρ. 6 του ίδιου άρθρου, τα ΤΕΙ έχουν εξομοιωθεί πλήρως με τα πανεπιστήμια, ως φορείς της ακαδημαϊκής ανώτατης εκπαίδευσης, με πλήρως κατοχυρωμένη ακαδημαϊκή ελευθερία κατά την παρ. 1 του ίδιου άρθρου. Η στέρηση από τα ΤΕΙ του δικαιώματος, το οποίο αντιθέτως διαθέτουν τα λοιπά (πανεπιστημιακά) ΑΕΙ, να παρέχουν αυτοδύναμως διδακτορικές σπουδές και να απονέμουν διδακτορικό τίτλο, δηλαδή ο αποκλεισμός τους από ορισμένο διδακτικό και ερευνητικό έργο που συνιστά μείζονα εγγύηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας, αντίκειται στις διατάξεις του άρθρου 16 παρ. 1, 5 και 6, τόσο αυτοτελώς όσο και σε συνδυασμό με την αρχή της ισότητας κατά το άρθρο 4 παρ. 1 Συντ.

Κατά συνέπεια, η διάταξη του άρθρου 39 παρ. 1 του ν. 4009/2011, κατά το μέρος που έχει την έννοια ότι δικαίωμα αυτοδύναμης οργάνωσης διδακτορικών προγραμμάτων και απονομής διδακτορικού τίτλου έχουν μόνο τα ΑΕΙ του πανεπιστημιακού τομέα, είναι αντισυνταγματική.

Εξάλλου, στην κείμενη νομοθεσία περί επαγγελματικών προσόντων δεν προβλέπεται η δυνατότητα διαφοροποίησης τίτλων σπουδών της ίδιας κατηγορίας (εν προκειμένω, διδακτορικών διπλωμάτων), κατά τρόπον ώστε ορισμένοι μεν από τους απονεμόμενους τίτλους να αναγνωρίζονται ως επαγγελματικό προσόν τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, ενώ άλλοι μόνο στον ιδιωτικό τομέα. Αντιθέτως, τα διδακτορικά διπλώματα οφείλουν να αναγνωρίζονται κατά τρόπο ενιαίο σύμφωνα με το προσοντολόγιο του δημόσιου τομέα (βλ. το π.δ. 50/2001 «Καθορισμός προσόντων διορισμού σε θέσεις φόρεων του δημόσιου τομέα», ΦΕΚ 39 Α΄, όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει).

Συμπερασματικά, τα ΤΕΙ δεν έχουν τη δυνατότητα οργάνωσης προγραμμάτων διδακτορικών σπουδών, τα οποία να οδηγούν στην κτήση

διδασκατορικού τίτλου που αναγνωρίζεται μόνο στον ιδιωτικό τομέα, αλλά όχι στους διαγωνισμούς του ΑΣΕΠ και γενικότερα στο δημόσιο τομέα. Αντιθέτως, τα ΤΕΙ έχουν εκ του Συντάγματος την αξίωση να τους αναγνωριστεί η δυνατότητα αυτοδύναμης οργάνωσης προγραμμάτων διδασκατορικών σπουδών, τα οποία οδηγούν στην κτήση διδασκατορικού τίτλου καθ' όλα ισότιμο με εκείνον που χορηγείται από τα ΑΕΙ του πανεπιστημιακού τομέα.

δ) Σύμφωνα με το άρθρο 7 παρ. 2-4 του ν. 4009/2011, το τμήμα αποτελεί τη βασική εκπαιδευτική και ακαδημαϊκή μονάδα του ιδρύματος, ενώ τα εργαστήρια υπάγονται στις σχολές. Η κάθε σχολή συντονίζει και οργανώνει τα προγράμματα μεταπτυχιακών και διδασκατορικών σπουδών που υπάγονται σε αυτή και αναθέτει την υλοποίησή τους στα τμήματα ή σε ομάδες διδασκόντων.

Εξάλλου, από τις διατάξεις του άρθρου 39 σε συνδυασμό με εκείνη της παρ. 3 του άρθρου 38 του ίδιου νόμου, συνάγεται ότι τα προγράμματα διδασκατορικών σπουδών οργανώνονται σε επίπεδο σχολής, τα όργανα της οποίας έχουν και τη σχετική αποφασιστική αρμοδιότητα. Είναι αυτονόητο ότι, με απόφαση των οργάνων της που λαμβάνεται στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής ελευθερίας, η σχολή μπορεί να αναθέσει τη διοργάνωση ή συνδιοργάνωση ορισμένου προγράμματος διδασκατορικών σπουδών αποκλειστικά σε ορισμένο εργαστήριο που λειτουργεί στο πλαίσιο της σχολής.

Κατά συνέπεια, η συνδιοργάνωση προγράμματος διδασκατορικών σπουδών με πανεπιστήμιο της ημεδαπής ή ΑΕΙ της αλλοδαπής κατά τους όρους των άρθρων 41 και 42 του ν. 4009/2011 γίνεται, από μέρους του ΤΕΙ, σε επίπεδο σχολής. Είναι αυτονόητο ότι, στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής ελευθερίας, μπορεί να συμφωνηθεί, δια των αρμοδίων οργάνων της σχολής, η ανάθεση της συνδιοργάνωσης συγκεκριμένου προγράμματος σε εργαστήριο της σχολής.

ε) Όπως προεκτέθηκε, η διάταξη του άρθρου 39 παρ. 1 του ν. 4009/2011, κατά το μέρος που έχει την έννοια ότι δικαίωμα αυτοδύναμης οργάνωσης διδασκατορικών προγραμμάτων και απονομής διδασκατορικού τίτλου έχουν μόνο τα ΑΕΙ του πανεπιστημιακού τομέα, είναι αντισυνταγματική. Ως εκ τούτου, η εν λόγω διάταξη οφείλει, έως ότου τροποποιηθεί καταλλήλως, να παραμείνει ανεφάρμοστη, με την έννοια ότι τα αρμόδια όργανα δικαιούνται να εξετάζουν και οφείλουν να εγκρίνουν σχετικές προτάσεις από τμήματα ΤΕΙ, εφόσον, εννοείται, πληρούνται και οι λοιπές προϋποθέσεις του άρθρου.

Εξάλλου, υπό το καθεστώς του άρθρου 39 του ν. 4009/2011, τα προγράμματα διδακτορικών σπουδών εγκρίνονται από το ίδιο το Ίδρυμα, και όχι πλέον από τον Υπουργό Παιδείας.

Ως εκ τούτου, ο Πρόεδρος του ΤΕΙ έχει τη δυνατότητα, αφήνοντας ανεφάρμοστη ως αντισυνταγματική την περί (αποκλειστικής) αρμοδιότητας διάταξη της παρ. 1 του ως άνω άρθρου, να εγκρίνει την αυτοδύναμη οργάνωση προγράμματος διδακτορικών σπουδών ύστερα από εισήγηση της διεύθυνσης της σχολής και σύμφωνη γνώμη της Συνέλευσης του ΤΕΙ. Σε περίπτωση που αμφισβητηθεί η νομιμότητα των ενεργειών των οργάνων του ΤΕΙ, χωρεί η άσκηση των κατάλληλων ένδικων βοηθημάτων.

Συμπερασματικά, μετά την ένταξή τους στην κατηγορία των ιδρυμάτων της ανώτατης εκπαίδευσης κατά την έννοια του άρθρου 16 παρ. 5 Συντ., όπως και την ένταξη των καθηγητών τους στην κατηγορία των δημόσιων λειτουργών κατά την έννοια της παρ. 6 του ίδιου άρθρου, τα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΤΕΙ) έχουν εξομοιωθεί πλήρως με τα πανεπιστήμια, ως φορείς της ακαδημαϊκής ανώτατης εκπαίδευσης, με πλήρως κατοχυρωμένη ακαδημαϊκή ελευθερία κατά την παρ. 1 του ίδιου άρθρου. Η στέρηση από τα ΤΕΙ του δικαιώματος, το οποίο αντιθέτως διαθέτουν τα λοιπά (πανεπιστημιακά) ΑΕΙ, να παρέχουν αυτοδυνάμως διδακτορικές σπουδές και να απονέμουν διδακτορικό τίτλο, δηλαδή ο αποκλεισμός τους από ορισμένο διδακτικό και ερευνητικό έργο που συνιστά μείζονα εγγύηση της ακαδημαϊκής ελευθερίας, αντίκειται στις διατάξεις του άρθρου 16 παρ. 1, 5 και 6, τόσο αυτοτελώς όσο και σε συνδυασμό με την αρχή της ισότητας κατά το άρθρο 4 παρ. 1 Συντ.

Θεσσαλονίκη, 22 Οκτωβρίου 2015

Ο γνωμοδοτών

Κώστας Χ. Χρυσόγονος

Καθηγητής στη Νομική Σχολή Α.Π.Θ.